

Dr Justyna Krzywkowska – UWM OLSZTYN

POSZUKIWANIE PRAWDY W PROCESIE O NIEWAŻNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA

Stopień doktora nauk prawnych uzyskała w 2010 r. na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie; członek Komisji Rewizyjnej oraz członek zwyczajny Stowarzyszenia Kanonistów Polskich; skarbnik oraz członek zwyczajny Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego; adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji UWM w Olsztynie. Uczestniczyła w różnorodnych szkoleniach, odbywała kwereudy naukowe w Berlinie. Odbyła krajowy staż dydaktyczny (UKSW) oraz staż zagraniczny (Papieski Uniwersytet Gregoriański - Rzym). Brała udział w programie Erasmus+ (Słowacja - Koszyce w 2014 r., Bańska Bystrzyca w 2015 r.). Współredagowała 10 recenzowanych monografii wieloautorских, autorka ponad 40 artykułów w pracach zbiorowych i czasopismach naukowych.

Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK)¹ reguluje następujące procesy małżeńskie: sprawy o orzeczenie nieważności małżeństwa (*de causis ad matrimonii nullitatem declarandam*, kan. 1671-1691), sprawy o separację małżonków (*de causis separationis coniugum*, kan. 1692-1696), proces do dyspensy od małżeństwa zawartego a niedopełnionego (*de processu ad dispensationem super matrimonio rato et non consumato*, kan. 1697-1706), proces dotyczący domniemanej śmierci współmałżonka (*de processu praesumptae mortis coniugis*, kan. 1707). Najczęściej prowadzonym postępowaniem przed sądami kościelnymi jest proceso stwierdzenie nieważności małżeństwa. Rozpoczyna się on od złożenia skargi powodowej, w której strona przedstawia poszczególne etapy życia małżeńskiego - od zapoznania się, po okres narzeczeński, przygotowanie do ślubu i wesela, okres poślubny, aż po faktyczne rozejście się stron i nieudane próby godzenia się.

Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II stanowi, że dopóki zgodnie z prawem nie udowodni się nieważności małżeństwa, należy dane małżeństwo kanoniczne uważać za ważne (kan. 1060). W tym zapisie wyraźnie widać troskę ustawodawcy o ochronę sakramentu małżeństwa. Nie jest możliwe, aby małżonkowie za porozumieniem stron rozerwali wiążący ich węzeł małżeński. Jeżeli istnieje poważna wątpliwość co do ważności ich małżeństwa mogą oni skierować do sądu kościelnego prośbę o formalne rozstrzygnięcie tej wątpliwości².

Już papież Pius XII w 1944 r. nawoływał: „oby nigdy nie zdarzały się w procesach małżeńskich przed sądami kościelnymi oszustwa, krzywoprzysięstwa, matactwa czy kłamstwa jakiegokolwiek rodzaju”³. Jan Paweł II przemawiając do pracowników Trybu-

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 II (1983) 1-317. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

² KPK, kan. 1502.

³ Pius XII, *Allocuzione alla Sacra Romana Rota*, 02.10.1944, AAS 36 (1944) 281-290.

nału Roty Rzymskiej podkreślał związek między prawdą a wymiarem sprawiedliwości, np. w przemówieniach z 4 lutego 1980 r.⁴ oraz z 28 stycznia 1994 r.⁵

Strona procesowa, wnioskując o ustalenie prawdy materialnej o istnieniu lub nieistnieniu węzła małżeńskiego, wnosi tym samym o ustalenie prawdy dotyczącej faktu eklezjalnego. Celem procesu kanonicznego jest poszukiwanie prawdy, nie zaś gra prawdą. Cały proces sądowy zmierza do ustalenia prawdy obiektywnej, dlatego nie może być środkiem dowodowym to, co nie jest w stanie jej ukazać⁶. Prawda zawsze powinna być fundamentem wymiaru sprawiedliwości, zaś jej poszukiwanie powierza się wszystkim uczestnikom procesu kanonicznego, np.: sędziemu, adwokatowi, obrońcy węzła małżeńskiego, notariuszowi, jak również stronom procesowym.

SĘDZIA KOŚCIELNY

Miesiąc po promulgacji nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, Jan Paweł podczas przemówienia do członków Trybunału Roty Rzymskiej w dniu 26 lutego 1983 r., powiedział: „Gdy chodzi o funkcję sędziego oraz działalność sądowniczą w Kościele, wypada podkreślić - abstrahując od kierowniczej roli, jaką z natury rzeczy sędzia pełni w każdym procesie - że bez wątpienia cieszy się on wolnością decyzji, udzieloną mu przez prawodawcę, wolnością domagającą się w konkretnym przypadku bądź odpowiednich kwalifikacji i kompetencji, bądź sterowania sprawiedliwością, bądź też sędziowskiego „sumienia”⁷.

Sprawy o nieważność małżeństwa rozpatruje przeważnie trybunał kolegiálny składający się z trzech sędziów powoływanych na urząd przez biskupa diecezjalnego⁸. Po reformie kanonicznego prawa procesowego z 2015 r. wprowadzonej przez papieża Franciszka sprawa o nieważność małżeństwa może być rozpatrzona w trybie tzw. procesu skróconego (osobą podejmującą decyzję jest wówczas biskup diecezjalny)⁹. Sędziowie powinni być nienaruszonej sławy, doktorami lub przynajmniej licencjatami prawa kanonicznego (kan. 1421). Sędzia rozpatrując daną sprawę małżeńską nie może kierować się współczuciem, ale wymaganiami prawa i sprawiedliwością, stąd tak ważne jest posiadanie specjalistycznej wiedzy i doświadczenia¹⁰. Podejmując próbę pojednania stron winien pytać nie tylko o podstawę prawną wniesienia skargi o nieważność małżeństwa, lecz także o okoliczności faktyczne, które skłoniły stronę powodową do rozwiązania konflik-

⁴ Joannes Paulus II, *Allocutio ad Tribunalis Sacrae Romanae Rotae Decanum, Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos, novo litibus iudicandis ineunte anno: de veritate iustitia matre*, 04.02.1980, AAS 72 (1980) 172-178.

⁵ Joannes Paulus II, *Allocutio ad Romanae Rotae iudices administratos coram admissos*, 28.01.1994, AAS 86 (1994) 947-952.

⁶ KPK, kan. 1527 § 1 „Mogą być przytoczone dowody jakiegokolwiek rodzaju, które wydają się pożyteczne do poznania sprawy i są godziwe”.

⁷ Joannes Paulus II, *Allocutio ad Sacrae Romanae Rotae Tribunalis Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos coram admissos*, 26.02.1983, AAS 75 I (1983) 554-560.

⁸ KPK, kan. 1426 § 1, kan. 1671.

⁹ Franciszek, *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, Editio Tipica, Libreria Editrice Vaticana 2015. Tekst łacińsko-polski: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015. Zob. M. Kubala, *Założenia i charakterystyka tzw. „procesu skróconego” w prawie kanonicznym*, [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka*, red. J. Krzywkowska, R. Sztymiler, Olsztyn 2016, s. 63-72.

¹⁰ M. Paszkowski, *Urząd sędziego kościelnego - teoria i praktyka*, [w:] *Autorytet: wyzwania - oczekiwania - zadania*, red. J. Zimny, Olsztyn 2016, s. 309-316.

tu małżeńskiego w drodze sądowej, oraz o to, pod jakimi warunkami strony są gotowe pogodzić się. Jeżeli warunki te są godziwe i możliwe do zrealizowania, warto zawsze spróbować nakłonić drugą stronę do ich przyjęcia (kan. 1446 § 2).

Sędzia kościelny dopiero po osiągnięciu pewności moralnej może zagłosować za nieważnością małżeństwa. Pewność moralną sędzia czerpie z akt sądowych, stąd tak ważne jest aby proces o nieważność małżeństwa przebiegał zgodnie z wymogami prawa kanonicznego, aby zgromadzony w toku postępowania materiał dowodowy jak najwierniej odzwierciedlał stan faktyczny w chwili zawierania małżeństwa. Należy pamiętać, że przyczyna nieważności małżeństwa (przeszkoda małżeństwa¹¹, wadliwie wyrażona zgoda małżeńska¹², brak formy kanonicznej zawarcia małżeństwa¹³) musi istnieć w momencie składania przysięgi małżeńskiej. Procesu o nieważność małżeństwa nie można nigdy w żaden sposób utożsamiać z procesem rozwodowym.

Jak powszechnie wiadomo wynagrodzenie sędziego kościelnego jest niskie, ale nie zmienia to faktu, że sędzia ma dołożyć wszelkich możliwych starań, aby odkryć prawdę obiektywną. Istotne jest, aby do każdej sprawy podchodzić indywidualnie, a nie posługiwać się gotowymi formularzami pytań dla zeznających. W zależności od wykształcenia stron i świadków należy używać takiego języka, aby wiedzieli oni jakiej kwestii dotyczy dane pytanie. Bywa, że sędziowie posługują się słownictwem technicznym (np. rekwizycja, wotowanie, publikacji akt), które dla stron nie jest zrozumiałe, stąd zdarza się, że powód czy pozwana nie stawia się na przejrzenie akt sądowych, dobrowolnie rezygnuje z przysługującego prawa, ponieważ nie rozumie jak ważny jest to etap postępowania dowodowego¹⁴. Ponadto sędziowie powinni być świadomi, że w toku instrukcji sprawy coś może zostać przeoczone, zapomniane czy nawet sfalszowane; że mogą być wprowadzani w błąd z różnych powodów przez strony (każda ze stron procesowych będzie mówić własną prawdę) czy też świadków. Dlatego nie zawsze prawdziwość faktów jest uchwytana wprost poprzez dowody, często stanowi rezultat dedukcji sędziego. Poznanie całego materiału dowodowego przyczyni się do zrodzenia u sędziego pewności moralnej¹⁵. Przy ocenie dowodu np. z zeznań świadka, sędzia musi wziąć pod uwagę czy świadek zeznaje na podstawie własnej obserwacji, czy też na podstawie usłyszenia od innych, czy zeznaje w sposób pewny. Jeden z praktyków wskazuje: „Kilka razy, gdy trudno mi było wyrobić sobie zdanie co do rozstrzygnięcia sprawy, po odczekaniu jakiegoś czasu czytałem akta powtórnie, ale prawie zawsze wnioski były takie same jak za pierwszym razem, nawet gdy raz odłożyłem sprawę aż na pół roku, uważając, że lepiej przedłużyć sprawę, ale dobrze ją przemyśleć”¹⁶. Sędzia musi umieć zaaplikować prawo do danego przypadku. Przygotowu-

¹¹ KPK, kan. 1083-1094.

¹² KPK, kan. 1095-1107.

¹³ KPK, kan. 1108-1123.

¹⁴ A. Dzięga, *Sprawy wpałkowe, publikacja akt dyskusja sprawy (art. 217-245)*, [w:] *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13-14 czerwca 2005 roku, red. T. Rozkrut, Tarnów 2006, s. 113-127.

¹⁵ J. Krzywkowska, M. Krzywkowska, *Wymóg pewności moralnej u sędziego orzekającego w sprawach o nieważność małżeństwa*, [w:] *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, t. 1, red. R. Szychmiller, J. Krzywkowska, Olsztyn 2012, s. 135-141.

¹⁶ W. Gałązka, *Urząd oficjale i sędziego kościelnego*, [w:] *Zagadnienia kościelnego prawa majątkowego i procesowego*, red. E. Szczoł, S. Białek, Lublin 2008, s. 159-160.

jąc wotum sędziowskie musi być świadomy, że stoi na straży godności i nierozzerwalności małżeństwa. Przewidziane prawem wezwanie Boga podczas każdej rozpoczynającej się sesji sędziowskiej podkreśla fakt niezawisłego sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sędziego kościelnego dążącego do prawdy obiektywnej¹⁷.

Zadaniem sędziego kościelnego jest ustalenie, czy rzeczywistość dane małżeństwo choć zawarte zgodnie z przepisami liturgicznymi było prawdziwym małżeństwem. Zbyt pochopne wydawanie wyroków pozytywnych, czyli umożliwiających ponowne zawarcie małżeństwa, nie jest właściwym sposobem na rozwiązanie problemu istnienia tzw. niesakramentalnych małżeństwa. Wyrok sądowy musi zatem opierać się na prawdzie, a sędziowie orzekający w konkretnej sprawie muszą być moralnie przekonani, że dane małżeństwo zostało zawarte nieważnie.

ADWOKAT KOŚCIELNY

Wszystkie działania podejmowane przez adwokata kościelnego na różnych etapach procesu mają być źródłem prawdy, mają zmierzać do zbawienia dusz tych, którzy zwracają się do trybunałów¹⁸. Świadomość tego celu powinna chronić obrońcę strony przed posługiwaniem się kłamstwem, nakłanianiem stron i świadków do składania fałszywych zeznań oraz podejmowaniem innych niegodziwych działań. Adwokat powinien działać w interesie strony, ale nie za wszelką cenę, dlatego żąda się od niego odpowiedzialności i przestrzegania norm moralnych. Chociaż jego motywem działania jest „prawda strony”, to i on pozostaje w służbie obiektywnej prawdy materialnej. Byłoby moralnie naganne wykorzystywanie luki prawnej w interesie stron¹⁹.

Rzetelne i sumienne wypełnianie obowiązków adwokackich polega na właściwym stosunku do klienta, uczciwym prowadzeniu sprawy oraz dochowaniu należytej staranności przy wykonywaniu powierzonych zadań. Obowiązki adwokata nie sprowadzają się jedynie do technicznej strony wykonywanych czynności w sądzie, ponieważ adwokat współtworzy sprawiedliwość i jego aktywność powinna być służbą Kościołowi. Wobec stałego i bezpośredniego kontaktu ze stroną, bardzo ważna jest postawa adwokata kościelnego. Adwokat ma starać się, by sprawy w sądzie nie zalegały i dlatego sam także nie powinien powodować opóźnień w ich rozpatrywaniu. Jego działalność w stosunku do sądu, stron oraz do innych adwokatów, ma cechować powagę, uczciwość i rzetelność. Ważnym obowiązkiem adwokata jest dochowanie należytej staranności przy wykonywaniu powierzonych mu funkcji. Nawet najlepszy prawnik okaże się złym adwokatem, jeżeli nie będzie miał odpo-

¹⁷ Zob. S. Pikus, *Niezawistość sędziego kościelnego*, Lublin – Sandomierz 2009.

¹⁸ Adwokat prywatny (wolny) to adwokat zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego przy danym trybunale, pracujący na podstawie prywatnej umowy ze stroną procesu. Adwokata stałego biskup diecezjalny nie zatwierdza, lecz mianuje, tak jak każdego innego pracownika trybunału kościelnego. Różnicą między adwokatem wolnym a adwokatem stałym jest źródło pobierania wynagrodzenia.

¹⁹ A.G. Miziński, *Adwokat gwarantem prawa do obrony w procesie kanonicznym*, [w:] *Urzędy sądowe – władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11-12 października 2004 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2005, s. 35-64; R. Sztynchmiller, *Adwokat w procesie o nieważność małżeństwa*, [w:] *Proces małżeński w świetle Dignitas connubii – pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11-12 czerwca 2007 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2008, s. 103-128; J. Krzywkowska, *Adwokat kościelny a służba prawdzie*, [w:] *Autorytet: wyzwania - oczekiwania - zadania*, red. J. Zimny, s. 317-325.

wiedniego przygotowania etycznego. Adwokat zaniedbując swoje obowiązki zawodowe naraża na niebezpieczeństwo własne zbawienie wieczne. Adwokat ma spełniać swe czynności starannie i w dobrej wierze. Powinien dokładać wszelkich starań, aby jego postępowanie sprawiedliwości stała na jak najwyższym poziomie. Jako obrońca ma obowiązek świadczyć pomoc i unikać tego, co może zaszkodzić prowadzonej przez niego sprawie. Obowiązek ten nie pozwala mu na dokonywanie jakichkolwiek matactw procesowych, namawianie do składania fałszywych zeznań, nadużywanie norm prawnych, stosowanie niezgodnych z prawem metod postępowania. Adwokat składa przysięgę, że należycie i wiernie wypełni swój obowiązek. W tym kontekście staje się uzasadniony wymóg rzetelnego i sumiennego pełnienia tej funkcji. W kanonicznym postępowaniu sądowym zawsze kwestię etyki stawia się bardzo poważnie. Składana przed przystąpieniem do udziału w procesie przez adwokata przysięga przyczynia się do wiernego wypełnienia zadań i budowania zaufania między sądem i stronami procesu²⁰.

OBROŃCA WĘZŁA MAŁŻEŃSKIEGO

Czynnikiem chroniącym instytucję małżeństwa jest istniejący w sądzie kościelnym urząd obrońcy węzła małżeńskiego, który broni ważności i świętości każdego zaskarżonego małżeństwa. W literaturze kanonistycznej podkreśla się, że udział adwokata stanowi równowagę dla obrońcy węzła małżeńskiego. Nie powinno mieć miejsca współzawodnictwo między nimi zmierzające do osiągnięcia własnego celu, jakim jest wygranie sprawy. Urząd obrońcy węzła małżeńskiego mogą pełnić zarówno osoby duchowne, jak i świeckie, „dobrego imienia, doktorzy lub licencjaci prawa kanonicznego, wypróbowani w roztropności i gorliwości o sprawiedliwość” (kan. 1435). Obrońca węzła broni z urzędu nierozzerwalności małżeństwa, jest adwokatem instytucji małżeństwa. Nie można przecież wykluczyć, że strony będą ze sobą w zмовie, i będą składały fałszywe zeznania, aby tylko otrzymać wyrok stwierdzający nieważność małżeństwa.

Nieobecność obrońcy węzła w procesie o nieważność małżeństwa, zgodnie z przepisami Kodeksu Prawa Kanonicznego (kan. 1433), powoduje nieważność akt. Stąd jego rola nie może ograniczać się do wypełniania tylko funkcji formalnych, ale przede wszystkim ma on obowiązek być faktycznym obrońcą chrześcijańskiej wizji natury człowieka i małżeństwa. Podejmowane przez obrońcę węzła małżeńskiego czynności muszą być wykonywane w sposób kompetentny. Zadaniem obrońcy węzła jest nie tylko znalezienie argumentów przemawiających za ważnością daną małżeństwa, ale także czuwanie, aby pytania stawiane biegłemu przez sędziego były jasno sformułowane i związane z konkretną podstawą prawną, bowiem istnieją biegli, którzy uważają większość ludzi za niezdolnych do wyrażania ważnej zgody małżeńskiej.

NOTARIUSZ

Jednym z pracowników sądownictwa kościelnego bez którego sąd nie może istnieć jest notariusz. Jego udział w każdym procesie kanonicznym jest obowiązkowy. Urząd notariusza

²⁰ J. Grzywacz, *Adwokaci, pełnomocnicy procesowi, instytucja stałych obrońców (kan. 1490). Referat wygłoszony w czasie Międzynarodowego Sympozjum dla pracowników Trybunałów Kościelnych w Europie Środkowo-wschodniej w Lublinie 19-21 września 1991 roku*, mps, [w:] Archiwum własne autora.

może pełnić osoba zarówno duchowna, jak i świecka (niekoniecznie posiadająca wykształcenie kanonistyczne, choć jest ono zalecane), która ma nieposzlakowaną opinię i jest wolna od wszelkich podejrzeń²¹. Zatem musi być to osoba wierna prawu, sumienna i zdolna do zachowania tajemnicy²². Przed objęciem urzędu ma obowiązek złożyć przysięgę. Szczegółowy zakres zadań notariusza regulują przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. i Instrukcji *Dignitas connubii* z 2005 r. Wśród tych zadań wymienić należy: przyjmowanie dokumentów dostarczonych przez stronę lub jej pełnomocnika; sporządzanie dokumentów; potwierdzanie autentyczności kopii; wydawanie odpisów akt; protokołowanie instrukcji procesu; pomoc w przeprowadzaniu czynności sądowych (przy publikacji akt); wysyłanie wezwań i pism; podpisywanie akt sądowych (np. protokołu zeznań). Co istotne, akta sądowe bez podpisu notariusza nie mają mocy prawnej, czyli są nieważne. Akta sporządzone przez notariuszy są publicznie wiarygodne, to znaczy że notariusz jest urzędnikiem zaufania publicznego, dlatego też nie dziwi jego polecenie zawarte w kan. 1568 : „notariusz powinien odnotować w aktach o złożeniu, pominięciu lub odmowie przysięgi, o obecności stron i innych, o pytaniach dodanych z urzędu i w ogóle o wszystkim, co godne pamięci lub wydarzyło się przypadkowo, gdy świadkowie byli przesłuchiwani”. Ponadto strony w procesie nie są obowiązane wierzyć samemu sędziemu. Konieczna obecność notariusza podczas przesłuchań zapewnia prawidłowość przebiegu procesu (kan. 1567 § 1).

Zadaniem notariusza jest także troska się o bezpieczeństwo akt sądowych oraz ich porządkowanie. Zakaz sporządzania akt procesowych bez podpisu notariusza ustawodawca opatrzył sankcją nieważności (kan. 1437 § 1). Notariusz jest urzędnikiem sądowym, który stoi na straży akt sądowych. Biskup diecezjalny mianuje notariusza albo do wszystkich spraw w kurii i w sądzie, albo tylko do spraw sądowych albo do określonej sprawy lub czynności. To dzięki pracy notariusza zostaje wypełniana podstawowa zasada procesu kanonicznego: *czego nie ma w aktach, to nie istnieje na świecie*.

STRONY PROCESOWE

Najczęściej osoby zamierzające wnieść sprawę do sądu o orzeczenie nieważności swojego małżeństwa, przed wszczęciem postępowania, ze zrozumiałego powodu, jakim jest nieznanomość procedury, zgłaszają się do proboszcza lub sądu kościelnego. Wierni przeważnie nie znają swoich uprawnień, nie posiadają odpowiednich informacji o możliwości regulowania swoich ważnych spraw życiowych, skomplikowanych sytuacji rodzinnych, na drodze kanonicznego postępowania sądowego. Instrukcja procesowa *Dignitas connubii* wskazuje na konieczność działania przy każdym sądzie poradni prawnej, w której zainteresowany może uzyskać fachową poradę prawną oraz informacje potrzebne do wniesienia sprawy przed trybunałem kościelnym (art. 113)²³. Porady mogą być udzielane przez pracowników sądu, stałych adwokatów albo przez inną osobę specjalnie do tego wyznaczoną. Do sądu kościelnego można zwracać się także z pisemnym zapytaniem, z prośbą o informację, czy w danej sytuacji można uzyskać pomoc prawną.

²¹ KPK, kan. 1437.

²² M. Greszata, *Rola i zadania notariusza sądowego*, [w:] *Urzędy sądowe – władza i służba...*, s. 73.

²³ Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Dignitas connubii. Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractantibus causis nullitatis matrimonii*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005.

Strona składająca skargę powodową w pierwszej kolejności chce uregulować swój status w Kościele, ale bywa niestety i tak, że robi to za wszelką cenę. Stąd tak ważne jest zwiększanie świadomości społecznej, że proces o nieważność małżeństwa ma na celu ustalenie prawdy obiektywnej o konkretnym małżeństwie. W trakcie trwania procesu zarówno strona powodowa, jak i strona pozwana przedstawiając różne środki dowodowe będą dążyły do ukazania stanu faktycznego, jaki miał miejsce w chwili zawierania małżeństwa kanonicznego. Bywa, że wersja zdarzeń ukazywana przez małżonków różni się znacznie od siebie. Czasem jest to spowodowane długim upływem czasu od zawarcia małżeństwa; czasem strona wyparła z pamięci smutne dla niej wspomnienia. Nie można jednak zapominać, że strony mogą przeinaczać różne fakty, aby uzyskać wyrok pozytywny, czyli orzekając nieważność małżeństwa.

Mogą zdarzyć się także takie sytuacje, że strona nie angażuje się w proces, aby zrobić na złość współmałżonkowi, przez co utrudnia dojście do poznania prawdy. Dlatego pracownicy sądownictwa kościelnego, a zwłaszcza sędziowie, powinni być wyczuleni na zachowanie stron podczas trwania procesu. Czasami nieobecność strony pozwanej w procesie może być skutkiem manipulacji strony powodowej. Małżonkowie wnoszący sprawę o stwierdzenie nieważności swojego małżeństwa powinni od samego początku, tj. sporządzania skargi powodowej, postępować lojalnie, zgodnie z prawdą i sumieniem. Strona procesowa musi zdawać sobie sprawę, że posługując się fałszywymi dowodami choć uzyska na piśmie potwierdzenie, że jest stanu wolnego, to w oczach Boga nadal będzie związana sakramentem małżeństwa. Sam fakt składania przez stronę przysięgi powinien uzmysłwić jej fakt, że choć oszuka księdza, to Boga nie da się oszukać.

PODSUMOWANIE

Małżeństwo jest instytucją prawa naturalnego, dlatego nie można tego prawa łamać i dostosowywać do ludzkich zachcianek. Naciągane interpretacje prawa Bożego oznaczają niszczenie godności człowieka, trwałości i świętości małżeństwa. Niezbędne w tym zakresie jest kształtowanie sumień wszystkich osób uczestniczących w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Należy ograniczać popełnianie błędów podczas trwania skomplikowanej procedury kościelnej. Działalność prawodawcza i sądownicza Kościoła ma za zadanie służyć dobru rodziny oraz ochronie i obronie jej praw.

Kościół, broniąc wspólnoty małżeńskiej, małżonków i potomstwa, zawsze pragnie najpierw pogodzenia stron przed wszczęciem postępowania sądowego. Jeśli już jednak do niego dojdzie, to sędzia kościelny nie może przy podejmowaniu decyzji o ważności bądź nieważności małżeństwa kierować się współczuciem, ale swoje działania ma opierać na sprawiedliwości i prawdzie, przy jednoczesnym stosowaniu środków duszpasterskich służących pogodzeniu stron. Żaden proces o nieważność małżeństwa nie jest skierowany przeciwko drugiej stronie. W procesie o nieważność małżeństwa nie sędzi się stron, lecz docieka prawdy obiektywnej zachodzącej w chwili zawierania małżeństwa, prawdy o małżeństwie. To szukanie prawdy musi być zawsze zgodne z prawem. Od początku procesu aż do wydania wyroku prawda musi być zawsze

fundamentem²⁴. Do poszukiwania prawdy zobowiązany jest nie tylko sędzia, ale także każdy uczestnik procesu. W tym celu zadaniem wszystkich osób zaangażowanych w kanoniczny proces o nieważność małżeństwa jest prowadzenie działań w kierunku prawdy. Do poszukiwania prawdy zobowiązany jest każdy uczestnik procesu – nie tylko sędzia orzekający; stąd prowadzenie działań *pro rei veritate* należy także do obowiązków uczestników postępowania. Jasne, uważne, przemyślane, pełne i wyczerpujące rozważenie spraw małżeńskich wymaga całkowitej zgodności z nauką Kościoła, z prawem kanonicznym i kanonicznym orzecznictwem. Wszyscy członkowie trybunału kościelnego są w sumieniu zobowiązani mieć stale na względzie ochronę sakramentu małżeństwa. Najważniejszym gwarantem prawdy obiektywnej jest sędzia kościelny, który podejmuje decyzje w Imię Boże („Wyrok w Imię Pańskie. Amen”). Postępowanie sędziego zawsze powinno iść w kierunku umiłowania prawdy. Każdy biskup powinien czuwać nad odpowiedzialnym poszukiwaniem prawdy obiektywnej w prowadzonych na terenie jego diecezji procesach sądowych. Ważne jest, aby procesy były prowadzone zgodnie z prawdą, a zapadające wyroki były właściwe pod względem formalnym i zgodne z rzeczywistym stanem rzeczy.

SUMMARY

The search for truth in the process of nullity of marriage

The process of nullity of marriage is the most often conducted process before the ecclesiastical courts. It begins with a lodging the plaint in which the plaintiff shows the individual steps of married life, from getting to know each other, to the actual dispersal of the parties and failed reconciliation attempts. During the process, both the plaintiff and the defendant presenting different evidence to show the facts, which took place at the moment of concluding canonical marriage. The truth should always be the foundation of the process of nullity of marriage, and its search is entrusted to all participants of the canonical process: the judge, advocate, defender of the marriage bond and promoter of justice, expert, notary and the parties of the process.

Bibliografia

Źródła

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 II (1983) 1-317. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

Franciszek, *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, Editio Tipica, Libreria Editrice Vaticana 2015. Tekst łańcisko-polski: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015.

Joannes Paulus II, *Allocutio ad Romanae Rotae iudices administratos coram admissos*, 28.01.1994, AAS 86 (1994) 947-952.

Joannes Paulus II, *Allocutio ad Sacrae Romanae Rotae Tribunalis Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos coram admissos*, 26.02.1983, AAS 75 I (1983) 554-560.

²⁴ A. Dzięga, *Zasada poszukiwania prawdy obiektywnej w procesie kanonicznym*, [w:] *Kościelne Prawo Procesowe. Prawo Rodzinne. Materiały i Studia*, red. A. Dzięga, M. Greszata, P. Telusiewicz, t. 4, Lublin 2007, s. 169-188.

Joannes Paulus II, *Allocutio ad Tribunalis Sacrae Romanae Rotae Decanum, Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos, novo litibus iudicandis ineunte anno: de veritate iustitia matre*, 04.02.1980, AAS 72 (1980) 172-178.

Pius XII, *Allocuzione alla Sacra Romana Rota*, 02.10.1944, AAS 36 (1944) 281-290.

Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Dignitas connubii. Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractantibus causis nullitatis matrimonii*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005.

Literatura

Dzięga A., *Sprawy wpadkowe, publikacja akt dyskusja sprawy (art. 217-245)*, [w:] *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13-14 czerwca 2005 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2006.

Dzięga A., *Zasada poszukiwania prawdy obiektywnej w procesie kanonicznym*, [w:] *Kościelne Prawo Procesowe. Prawo Rodzinne. Materiały i Studia*, red. A. Dzięga, M. Greszata, P. Telusiewicz, t. 4, Lublin 2007.

Gałązka W., *Urząd oficjała i sędziego kościelnego*, [w:] *Zagadnienia kościelnego prawa małżeńskiego i procesowego*, red. E. Szczot, S. Białek, Lublin 2008.

Greszata M., *Rola i zadania notariusza sądowego*, [w:] *Urzędy sądowe – władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11-12 października 2004 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2005.

Grzywacz J., *Adwokaci, pełnomocnicy procesowi, instytucja stałych obrońców (kan. 1490). Referat wygłoszony w czasie Międzynarodowego Sympozjum dla pracowników Trybunałów Kościelnych w Europie Środkowowschodniej w Lublinie 19-21 września 1991 roku*, mps, [w:] *Archiwum własne autora*.

Krzywkowska J., *Adwokat kościelny a służba prawdzie*, [w:] *Autorytet: wyzwania - oczekiwania - zadania*, red. J. Zimny, Olsztyn 2016.

Krzywkowska J., Krzywkowska M., *Wymóg pewności moralnej u sędziego orzekającego w sprawach o nieważność małżeństwa*, [w:] *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, t. 1, red. R. Sztymmler, J. Krzywkowska, Olsztyn 2012.

Kubala M., *Założenia i charakterystyka tzw. „procesu skróconego” w prawie kanonicznym*, [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka*, red. J. Krzywkowska, R. Sztymmler, Olsztyn 2016.

Miziński A. G., *Adwokat gwarantem prawa do obrony w procesie kanonicznym*, [w:] *Urzędy sądowe – władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11-12 października 2004 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2005.

Paszkowski M., *Urząd sędziego kościelnego - teoria i praktyka*, [w:] *Autorytet: wyzwania - oczekiwania - zadania*, red. J. Zimny, Olsztyn 2016.

Pikus S., *Niezawisłość sędziego kościelnego*, Lublin – Sandomierz 2009.

Sztymmler R., *Adwokat w procesie o nieważność małżeństwa*, [w:] *Proces małżeński w świetle Dignitas connubii – pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11-12 czerwca 2007 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2008.